

Tartalom

SZENT MÁRTON ÉLETE

Sulpicius Severus: Szent Márton élete.....9

Sulpicius Severus: Levelek

Első levél: Özsébhez.....41

Második levél: Aurelius diakónushoz45

Harmadik levél: Bassulához51

SZENT BENEDEK ÉLETE

Nagy Szent Gergely pápa:

Szent Benedek élete és csodái59

Utószó (Baán Izsák)103

SZENT MÁRTON ÉLETE

Sulpicius Severus: Szent Márton élete
Sulpicius Severus: Levelek
A fordítás alapjául a Jacques Fontaine bevezetésével
és gondozásában megjelent latin szöveg szolgált (Paris, Cerf, 1967
[*Sources chrétiennes*, 133]).

Fordították:

Szent Márton élete

1–15.

Borián Elréd

16–27.

Reichardt Aba

Első levél

Borián Elréd és Börcsök Tamás

Második levél

Borián Elréd és Kovács Balázs

Harmadik levél

Borián Elréd és Szita Bánk

Lektorálták:

Sándor B. György és Sólymos Szilveszter

A püspökké választás története

Ekkoriban a tours-i egyház élére püspököt kerestek, de mivel Mártont nehéz volt kimozdítani remeteségéből, egy Rusticius nevű polgár – feleségének színlelt betegsége ürügyén – a térdéhez borulva elérte, hogy útnak induljon. Így történt, hogy már az úton a város polgárainak sokasága fogta körül, és mintegy őrizet alatt vezették egészen a városig. Csodálatos módon hihetetlen sokaság gyűlt össze a szavazásra, de nemcsak ebből a városból, hanem a környezőkből is. Megegyezett mindnyájuk akarata, mindnyájuk szavazata és véleménye: Márton a legméltóbb a püspökségre, boldog lesz az az egyház, amelynek ilyen főpapja van.

Néhányan, mégpedig főként azon püspökök közül, akiket az előjáró megválasztására meghívtak, gonosz módon ellenálltak, mondván, hogy Márton megvetendő személy, s hogy méltatlan a püspökségre az az ember, akinek arca formátlan, ruhája piszkos, haja gondozatlan. Az egészségesebben gondolkodó nép azonban nevetett azoknak az esztelenségén, akik csak növelték az ócsárolni kívánt, kiváló férfiú hírét. Nem tehettek mást, mint amit a nép kívánt az Úr akarata szerint. A jelen levő püspökök közül, azt mondják, különösen egy Defensor nevű szállt szembe a választással. Ekkor azonban feddő prófétaí szó figyelmeztette.

Az történt ugyanis, hogy a lektor, akinek azon a napon a felolvasás volt a feladata, a tömegtől körülzárva nem tudott megjeleni. A liturgián segédkezők között zavar támadt, s miközben a távollévőre vártak, egyikük megragadta a zsoltároskönyvet, és felolvasta az első eleje kerülő zsoltárverset. Ez a zsoltár hallatszott: „A kicsinyek és a csecsemők ajka dicsőít téged ellenségeid miatt, hogy romba dönts az ellenséged és az ellenszegülőt [defensorem].” Miután felolvasták ezen sorokat, a nép kiáltásban tört ki, és megszegyenültek az ellenállók. Isteni akarat révén történt, hogy ezt a zsoltárverset olvasták fel, hogy

tettének elítélését Defensor is hallja; egyszerre nyilvánult meg ugyanis a kicsinyek és a csecsemők ajka által Mártonban az Úr teljes dicsősége, és az ellenség megsemmisülése.

Utószó

Nagy Szent Gergely arról számol be, hogy amikor Szent Benedek Casinum hegyére érkezett, és közösségének lakóhelyet keresve monostor alapításába fogott, első dolga volt, hogy Apolló szentélyét az oltár lerombolásával és a pogány liget kiirtásával Szent Mártonnak szentelt templommá alakítsa át. A cselekedet program és eszmény: a 6. század nyugtalan világának nyugati szerzetese, a pogánysággal és emberi gonoszussággal küzdő, aszkézisében egyensúlyt kereső Benedek a két évszázaddal korábban hasonló feladatokkal birkózó Márton égi pártfogásába ajánlja közösségét. Később az eszményt kereső szerzetesből is program és eszmény lesz: a benedeki Regula elterjedésével a *Dialógusok* 2. könyvének főhőse hosszú évszázadokra követendő példa és mérce lesz minden nyugati szerzetes életében.

A két szent Montecassino alapításakor kötött „barátságának” gyümölcssei végigkísérik a nyugati szerzetesség történetét. Márton nem maradt adósa Benedeknek, a Regula szélesebb körben való elterjedésekor a szent püspök életének színhelyeiből (Ligugé, Marmoutier) bencés monostorok lettek. A nyugati szerzetesség egyik legsikeresebb reformja, a Cluny névvel fémjelzett megújulás idején a források arról tanúskodnak, hogy a monostorok felvirágzása a két szent, Márton és Benedek közbenjárásának köszönhető. Magyarországon immár több mint ezer éve, Benedek fiainak Szent Márton-hegyi megletelepedése óta alkot elválaszthatatlan egységet Márton és Benedek országot, egyházat, szerzetességet vigyázó, mennyei pártfogása.

A kötetünkben közölt két életrajzot ezen az „égi barátságon” túl még sok hasonlóság köti össze. A 4. századi Galliát legalább annyi feszültség jellemzi, annyi probléma terheli, mint a 6. század első felének Itáliáját. Míg az előbbiben a frissen államvallássá lett kereszténység

küzd a pogánysággal és az elvilágiasodással, addig az utóbbiban a Birodalom bukásával járó létbizonytalansággal és zűrzavarral kell szembenéznük a keresztényeknek. Mindkét mű zseniális író, nagy formátumú egyházi ember alkotása. Sulpicius Severus korának egyik legműveltebb arisztokratája, Nagy Szent Gergely pedig egyike a legnagyobb pápáknak, késői nyugati egyházatyaként a középkori teológia egyik megalapozója. Végül mindkét írás nem titkolt célja a példaadás: egy szerzetesi, keresztény életprogram megfogalmazása. Ennek eleven megtestesítői, zászlóvivői a művekben szereplő szentek: a keleti szerzetesség bővületében élő, de a Kelethez „felzárkózni” kívánó Nyugat szülöttei, akik sajátosan latin miliőben próbálnak példát adni ugyanarról, amiről az első nagy egyiptomi szerzetesnemzedék aszkétái – az értünk emberré lett Fiúisten, Krisztus naponta újrakezdett követéséről.

Márton élete

A szerző

Sulpicius Severus 360 körül született Aquitániában befolyásos gall arisztokrata család sarjaként. Tanulmányait Bordeaux-ban végezte, ahol nemcsak klasszikus műveltségre, hanem életre szóló, sorsát meghatározó barátra is szert tett: itt ismerte meg a későbbi nolai püspököt és szentet, Paulinust, aki lelki útkeresésében társául fogadta a nála tíz évvel fiatalabb, nagy szónoki tehetséggel megáldott Sulpiciust. Egy konzuli család gazdag lányával kötött házassága után megkezdődött ígéretes ügyvédi karrierje, ugyanakkor egyre jobban érdeklődött a lelki élet iránt. 389 körül vette fel a keresztiséget, megtérése azonban az aszkézis iránti vonzalom és az arra való képtelenség feszültségében zajlott. Hiába töltötte el csodálattal az Istenért vállalt szegénység és önmegtagadás eszménye, képtelennek érezte magát arra, hogy le-

mondjon magas társadalmi rangjáról és az azzal járó életformáról. E belső küzdelemben volt segítségére a szentség hírében álló tours-i püspökkel, Mártonnal való találkozása. 393 és 397 között többször felkereste az aszkétából lett püspököt, s tanácsait megszívlevélre egyre határozottabban járt az aszkézis útján. Fejlődésében önmegtagadó életet élő anyósa, Bassula is támogatta, aki szintén nagyra tartotta Márton példáját. Felesége fájdalmas elvesztése és a szerzetesi életre szóló, egyre erősödő hívás végül megérlelte Sulpiciusban az elhatározást: a közügyeket elhagyva visszavonul Primuliacum nevű birtokára, s a maga köré gyűjtött barátokkal együtt szerzetesi életbe kezd. Sulpicius Severus ezután közösségének életével és irodalmi munkásságával egyaránt az evangéliumi radikalizmus szószólójává lett, mely egyet jelent a Márton példájából megismert aszkézis propagálásával és az elvilágiasodott gall-római egyház szokásrendjének, püspökeinek kritikájával. 420 táján halt meg papként, a pelagianizmus vádjának árnyékában.

A mű

Sulpicius Severus valamivel a szent püspök halála előtt, 397-ben fejezte be *Márton élete (Vita Martini)* címet viselő írását. A szentéletrajzot kiegészíti az a három levél, amelyekben a szerző a művel, illetve a főhőssel kapcsolatos kritikákra válaszolt, valamint elbeszélte a tours-i szent püspök halálát. 404-ben a Mártont bemutató írásgyűjtemény végül kiegészült további, dialógus formájában megírt szövegekkel, amelyekben Sulpicius azt mutatja be, hogy Márton életszentsége és nagysága felér az egyiptomi remetékével.

Márton élete ragyogó tanúsága a nyugati, latin szerzetesség kezdetének, magas irodalmisága a szentéletrajz műfajának egyik legolvasottabb klasszikusává avatja. A csodatévő és hithirdető szerzetes-püspök, a lelki élet mestere és a hit bátor tanúságtevője hosszú évszázadokra rögzítette a keresztény életszentség kánonját nyugaton.

Sulpicius Severus a korai kereszténység irodalmának örököse, melyben az evangéliumokból kiindulva a mártírártakon át a műfajt teremtő *Vita Antonii*-ig egyre világosabban fogalmazódik meg a szent ember alakja. Művében szerves egységet alkot a keresztény irodalmi műveltség, a klasszikus, sallustiusi nyelvezet és a Mártontól származó szerzetesi életeszmény.

A 20. század elején a pozitivista történelemszemlélet alapjaiban kérdőjelezte meg az életrajz történeti hitelességét, mintha az irodalmi alkotás teljesen elfedné Márton történeti alakját. Ma, amikor a hagiográfiai művekhez inkább irodalmi módszerekkel közelítünk, s a forrás helyett a szöveg, a szent helyett a társadalom, a szöveg helyett a szövegkörnyezet kerül a kutatók figyelmének előterébe, nem kell lemondanunk arról, hogy Márton portréját megismerjük. Csupán figyelembe kell vennünk a folyamatot, amely a történésektől a történet felé mutat: mindenekelőtt számolnunk kell azzal, hogy Márton maga is értelmezte, újraolvasta saját életének eseményeit. Alakja köré azután szóbeli hagyomány szövődött, amelyben a gall-római képzeletvilág fontos és ma már nehezen elkülöníthető réteget alkot. S végül, de nem utolsósorban számolnunk kell az életrajzíró virtuozitásával, aki írását művelt arisztokrata, kicsit talán elitnek is mondható közönségnek szánta.

A főhős és szellemisége

Márton 316/317 körül született, apja a római hadsereg tisztje volt. Az életrajzíró által *puer senex*ként, koraérett gyermekként ábrázolt ifjú már tízévesen vágyott a katekumenátusra, tizenkét évesen pedig a pusztá magányára. Apja nyomására mégis katonának állt, s bár Sulpicius Severus a katonaévek jelentőségét és idejét minden eszközzel igyekszik csökkenteni, Márton valószínűleg kitöltötte a szolgálat huszonöt évét, vagyis 356 körül cserélhette végre a világi katonáskodást Krisztus katonaságára. Poitiers-ben aztán lelki mesterre talált Hilarius

püspök személyében. Amikor az ariánus viták miatt távozniuk kellett a városból, Márton előbb Milánó mellett, majd a Genovához közeli Gallinaria szigetén kóstolt bele a remeteségbe. Amikor Hilarius száműzetése véget ért, és visszatérhetett Poitiers-be, Márton ismét melléje szegődött, s a városhoz közeli Ligugében élt egy cellában. Hamarosan tanítványok csoportosultak köré, Márton pedig csodatévő hatalommal lépett fel a nyilvánosság előtt. 371-ben akarata ellenére Tours püspökévé választották, de új lakóhelyén is megmaradt szerzetesnek, a városhoz közeli cellájában az imádságnak és az emberek szolgálatának szentelve magát. A várostól távolabb monostort alapított (Marmoutier), ahol sokan követték példáját a szerzetesi életben. Csodatévő hatalma a gyógyítások és halottfeltámasztások mellett a pogány kultusz ellen folytatott harcban is megnyilvánult. Aszkézise és a pogánysággal szembeni szilárd fellépése miatt nemegyszer összetűzésbe került a klérus tagjaival. Szentség hírében halt meg 397-ben tanítványai körében.

Ha felidézzük Szent Márton alakját, a keresztény ikonográfiának leginkább az a képe jelenik meg előttünk, amelyen a fiatal katona Amiens város kapui előtt a hidegben reszkető koldusnak adja a fél köpenyét. A pannonhalmi *porta speciosa* fölött Márton díszes ruhában, lóháton, a kép felső részében, a koldus pedig lent, a porban, piszkosan, sebektől borítva látható. A jelenet a szentet mint a felebaráti szeretet, az adakozás hőstét állítja elénk, gazdag egyéniségének egyetlen vonását emelve ki, mintha szentségének ez lenne az üzenete.

Márton ünnepének liturgikus olvasmányai is megerősítik az aktív, segítő szentnek ezt a képét. Máté evangéliumának 25. fejezete arra hívja fel a figyelmünket, amit a fiatal katekumen Márton egészen kézzelfoghatóan tapasztalt: amit a legkisebbek közül eggyel is tettünk, az Úrral tettük, hiszen a koldussal való találkozás után álmában Krisztusson látta az elajándékozott köpenyt.

Az Izajástól vett prófécia is a tours-i püspök csodás tetteire emlékeztet: A szent Krisztushoz hasonlóan az örömhír választott hirdetője, aki szabadulást hoz a foglyoknak, és visszaadja a vakok látását. Első olvasásra is megkapó Márton életében az a rengeteg jó, amit a szent a körülötte élőkkel tett: már fiatalkorától kezdve sorra támasztja fel a halottakat, gyógyítja a betegeket, szabadítja az ördögtől megszállottakat, a hitet pedig olyan apostoli hévvel hirdeti, hogy a pogányok önszántukból rombolják le templomaikat.

A Márton-napi zsolozsma himnuszának záró versszaka így hangzik:

A Háromságnak tisztelet, kit Szent Márton, mint drága bért,
igéivel, csodáival magának jól kiérdemelt.

Mindebből azt szűrhetjük le magunknak, hogy Márton szentségének titka az emberek felé forduló, hithirdető és lángoló, csodákra is képes szeretet, amely kiérdemli számára a Szentháromság barátságát, és őt a közönséges halandók fölé emeli. A Márton-életrajz üzenetét pedig így fogalmazhatnánk meg: Mi, akik a koldushoz hasonlóan lentről nézünk fel a szentre, s csodáit nem tudjuk utánozni, hiszen a legritkábban szoktunk halottakat feltámasztani vagy pogány tömegeket a hitre téríteni, legalább abban kövessük, amire képesek vagyunk: segítsünk a szegényeken.

A látszat ellenére azonban sokat veszítenénk, ha olvasmányunk végén Mártonból csodatévő humanistát faragnánk, a magunk számára pedig a jótékonykodás szükségességét vonnánk le egyetlen következtetésként. Márton igazi titka csak az éles szemű és nyitott szívű olvasónak tárul fel az életrajzból. Már serdülőkorában szenvedélyes vágy gyúlt benne, hogy Krisztusnak szolgáljon, s ez a vágy – mint egy zenemű dallama alatt végig megmaradó *basso continuo* – végigkíséri életében egészen a halálos ágyig, amikor a személyes találkozásra vágyakozik. S a vágy egy döntésben, a keresztségben testesül meg, majd

a szerzetesi életformában, amely a keresztségi fogadalom egyenes következménye számára. A vágy művelése, az istenkapcsolat megélése első helyet foglal el életében: Milánóban, Poitiers-ben, Tours-ban remetecellát épít, ahol az imádságnak szentelheti magát. Márton tevékenysége, mint a szív által pumpált vér, ebből a cellából, ebből az imádságból indul ki, és oda tér vissza. A döntéséhez való hűség pedig számára sem könnyű: a Sátán kezdettől az utolsó pillanatig mellette van, és küzd ellene. A nagyság, a gőg kísértésének mindvégig ellenáll. Élete nem mentes a kudarcoktól – apja pogány marad, egyszer leesik a lépcsőről, majdnem megég a tűzben, megtapasztalja a test gyengeségét.

Márton tehát nem igéivel és csodáival érdemelte ki a Szentháromságot, hanem kicsinységével és szegénységével, azzal a hittel és Istenre hagyatkozással, amely önmagának nem tulajdonít semmit, hanem mindent Urától, Istenétől vár. A klasszikus képre tekintve tehát felismerhetjük: bár keresztyénysége kezdetén ő volt az, aki lóháton ülve a koldusban rejtőző Krisztust felöltöztethette, egész életében éppen fordítva történt: Márton helye a képen lent van, abban a koldusban, aki tisztában van mezítelenségével, de akit Krisztus éppen ezért isteni kegyelmének köntösébe öltöztetett. S következőképp az olvasó is azonosulhat Mártonnal, a mi helyünk is itt van: nem az elérhetetlen, felettünk lebegő, csodatévő szentet kell csodálnunk, s példájára lóhátról jótékonykodnunk, hanem Mártonhoz hasonlóan a Krisztushoz tartozásnak ezt a mély vágyát őrizni és ápolni, mindennapjaink nagyvárosi kavalkádjában megtalálni azt a remetecellát, azt a helyet és időt, ahol a találkozás létrejöhet, s mezítelenségünk tudatában várakozni arra, hogy Krisztus kegyelmének köpenye beborítson, és maga mellé ültessen, ahol velünk, általunk is csodák történhetnek.

Baán Izsák